

Доц. др Свјетлана Ивановић

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

АУТОРСКОПРАВНИ АСПЕКТИ НАСТАВЕ НА ДАЉИНУ

Дигитализација омогућава широку употребу савремених технологија у различитим сегментима свакодневног живота. Једна од области у којој примјена дигиталних технологија има све већи значај је образовање. Поред учионице и класичних облика наставе, све више смо свјedoци примјене дигиталних платформи и различитих алата, нарочито у оквиру појединих облика наставе на даљину. Нажалост, савремено доба показало је да дигитална настава није само ствар избора, већ понекад питање нужде. Сваки облик наставе подразумева коришћење ауторских дјела и предмета сродноправне заштите. Стога, настава уопште, а нарочито настава на даљину, отвара читав низ ауторскоправних дилема. Да ли је и у којој мјери могуће коришћење заштићеног садржаја за потребе наставе, нарочито у онлајн окружењу, једно је од кључних питања која су предмет разматрања у раду. Уколико се настава одвија путем одређених платформи за размјену садржаја, поставља се питање одговорности лица које управља платформом за евентуалну повреду права. У ауторском праву постоји посебан облик ограничења субјективног права у сврху наставе, а у новијим изворима права Европске уније предвиђено је ограничење ради коришћења заштићених дјела и предмета заштите у дигиталној и прекограничној настави. Предмет рада је анализа ограничења субјективног ауторског права за потребе наставе, како у домаћем праву, тако и у праву Европске уније. Поред посебног ограничења за потребе наставе, које је изричито предвиђено у законима неких земаља, постоји могућност примјене још неких ограничења субјективног ауторског права.

Кључне ријечи: Ауторско право; Сродна права; Дигитална настава; Ограничења права.

1. УВОД

Дигитализација и развој технологије неминовно доносе промјене у свим сферама живота. Већина тих промјена је усмјерена на то да нам олакша обављање свакодневних активности, комуницирање, информисање, забаву, а све више и стицање нових знања. Различити неформални облици образовања се одавно нуде у дигиталној форми, у виду онлајн програма и курсева. Користећи предности интернета, све више образовних институција, поред редовне наставе, нуди и одређене облике наставе на даљину. Појам наставе на даљину обухвата сваки вид образовања гдје постоји физичка одвојеност наставника и ученика. Овај облик образовања је нарочито погодан за усавршавање запослених лица, као и оних који желе да прате програме који им можда нису доступни у држави пребивалишта. У ванредним околностима, попут пандемије, настава на даљину постаје преовлађујући, ако не и једини облик наставе.

Настава на даљину, у онлајн окружењу, отвара низ ауторскоправних питања. Прво, неопходно је истаћи да су различити видови наставе обухваћени овим појмом, од просте комуникације путем електронске поште и размјене садржаја, до коришћења различитих платформи које омогућавају одржавање предавања и видео-конференција. У зависности од одабраног модела наставе, зависи и да ли ће постављени садржај бити доступан само ограниченом броју ученика или ће свако заинтересовано лице имати приступ. Све то може бити од значаја за питања евентуалне повреде ауторског и сродних права. Наставник који поставља садржај мора водити рачуна о поштовању ауторског и сродних права. Могуће је постављање садржаја који створи наставник, али је чешће коришћење туђих ауторских дјела. Уколико се користи одређена платформа за размјену садржаја, може се поставити питање одговорности те платформе за евентуалну повреду права, али и питање њених овлашћења и могућности у поступању са постављеним садржајем. У ауторском праву постоје одређени облици ограничења ауторског и сродних права у сврху наставе, мада је упитно колико су они примјенљиви у онлајн окружењу. У праву Европске уније, Директивом о ауторском и сродним правима на јединственом дигиталном тржишту предвиђени су нови облици ограничења ауторског и сродних права, између осталог и у сврху наставе, који ће неминовно утицати и на измјене закона на нашим просторима.

2. НАСТАВА НА ДАЉИНУ И ДИГИТАЛНО ОКРУЖЕЊЕ

Настава на даљину обухвата различите системе и методе учења, од комуникације путем електронске поште, постављања наставног материјала на платформе за учење, до предавања која се у потпуности

одвијају на интернет платформама. Постоји неколико облика е-учења: од технолошки потпомогнуте наставе у учионици, преко наставе на даљину, до дистрибутивне наставе. Технолошки потпомогнута настава у учионици обухвата интегрисање дигиталних и интернет технологија у класични модел наставе у учионици, путем постављања материјала на интернет или друге затворене мреже. Студенти могу да „скину“ садржај или посјете сајтове за које им професори пошаљу линкове. То је данас сигурно најчешћи облик електронске наставе. Учење на даљину, које је одавно познато у западној Европи и САД, данас је доживјело процват захваљујући новим могућностима које нуде дигиталне технологије и интернет. Најефикаснији вид учења, са педагошке стране гледано, је дистрибутивно учење које комбинује учење уживо са електронским облицима учења.¹

Дигитализација неминовно утиче и на сектор образовања. Европска комисија је недавно објавила Акциони план о дигиталном образовању за период 2021–2027, у коме се, између осталог, наводе два стратешка циља. Први је коришћење дигиталних технологија, као што су софтвери, платформе, апликације, за унапређење образовања, а настава на даљину, онлајн настава и било који вид комбиноване наставе су најбољи примјери такве праксе. Други аспект дигиталног образовања односи се на потребу да сви који користе дигиталне технологије буду оспособљени за њихово коришћење, тј. да буду дигитално писмени.² Дигитално образовање је дио шире приче о дигиталној трансформацији која ће имати кључну улогу у модернизацији привреде не само у Европској унији, него и у неразвијеним регионима.³ Претходни Акциони план објављен је 2018. године али је пандемија неочекивано убзрала примјену дигиталних средстава у настави и отворила питање наше спремности да се прилагодимо новим, другачијим условима живота и рада.

У протеклом периоду, добар дио наставе у свим образовним институцијама, од најнижих разреда основне школе, до факултетских предавања, одржан је „онлајн“. Доминантан вид наставе на даљину за обавезно образовање била су снимљена предавања, или боље речено, инструкције. Поједине високошколске установе су предвиђале могућност да се настава одвија управо путем снимљених предавања које настав-

¹ P. M. Usadel, „Copyright law and the access to education and knowledge in the digital age: matching limitations and exceptions in Portugal, Brazil and Mozambique“, Maastricht University, 2016, 19, <https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/11960831/c5538.pdf>, 25. септембар 2020.

² European Commission, Digital Education Action Plan 2021 – 2027, *deap-communication-sept2020_en.pdf (europa.eu)*, 22. јун 2021.

³ Вид. Дигитална агенда за земље Западног Балкана, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4242, 22. јун 2021.

ници постављају на одговарајуће платформе. Занемарујући чињеницу да је такав вид наставе био у ванредним околностима, може се поставити питање какав је статус тих снимака и која права има наставник или установа. Са једне стране, постоји интерес наставника да има контролу над садржајем који створи, чији је аутор, а са друге стране, интерес је образовне установе да, као послодавац, има права над тим садржајем. Заправо, ово питање би се могло чак рјешавати на нивоу радноправних односа и прописа, или боље речено, сукоба радноправних и ауторскоправних прописа. У нашем ауторском праву постоји претпоставка да су сва имовинскоправна овлашћења на ауторском дјелу створеном у радном односу, на искључив начин уступљена послодавцу у трајању од пет година, рачунајући од завршетка дјела, осим ако нешто друго није предвиђено уговором или другим актом.⁴ Дакле, претпоставка је оборива, а норма диспозитивна, што значи да се уговором о раду или актом послодавца увијек може другачије уредити питање носиоца права на ауторском дјелу створеном у радном односу. Можда је значајније питање може ли послодавац да примора наставника да сними предавања, тј. да их дигитализује, као и да ли ће у том случају бити потребе да се уопште ангажује наставник. У неким државама је било приједлога да универзитети користе снимљени материјал и располажу њиме, а да наставници као аутори добију одговарајућу накнаду. Међутим, независно од накнаде, овдје су присутни и морални интереси, попут заштите приватности и питања личног интегритета наставника који може имати интерес да се његово предавање више не користи, нарочито ако је застарјело и не прати развој струке и науке.⁵

Друга могућност је постављање и коришћење туђег материјала, односно садржаја над којим друга лица имају ауторска права. У том случају, значајно је да ли корисник и под којим условима може да користи туђи садржај, да ли има контролу над садржајем који постави на интернет и која права има посредник, односно оператер платформе на коју је постављен садржај. Заправо, питање је да ли платформа сноси одговорност уколико је постављен садржај којим се врши повреда ауторског права. Оператери платформи углавном предвиђају строге услове за постављање садржаја, тако да већина наставника ауторско право види као препреку дигиталној настави, јер су стално суочени са опасношћу да садржај који поставе буде уклоњен због повреде права. У неким случајевима, садржај се може користити с позивом на ограничења ауторског права, а то постаје немогуће ако постоји аутоматизовани механизам који врши провјеру

⁴ Закон о ауторском и сродним правима – ЗАСП БиХ, *Службени гласник БиХ*, бр. 63/2010, чл. 100.

⁵ S. Wolk, L. Carlson, „Virtual teachers – A copyright paradox?“, *Individualism and Collectiveness in Intellectual Property Law* (ed. Rosén), Edward Elgar, Cheltenham 2010, 10.

садржаја.⁶ Са друге стране, оператери углавном воде рачуна о условима под којима њихова одговорност за повреду права може бити искључена.

Настава на даљину у дигиталном окружењу ствара нове прилике, али и изазове и ризике, како за наставнике, тако и за студенте и ученике. Због тога је битно да постоји одговарајући правни оквир којим ће бити прецизирани услови коришћења.

3. ПРАВНИ ОКВИР ЗА ОГРАНИЧЕЊЕ АУТОРСКОГ И СРОДНИХ ПРАВА У СВРХУ НАСТАВЕ

Стицање и усвајање нових знања предуслов је за развој појединца и друштва уопште, и зато је образовање несумњиво дјелатност од јавног интереса. Ауторско право подстиче креативност и стваралаштво, али истовремено уважава интересе других друштвених група и заједнице, кроз институт ограничења субјективног ауторског права. Ограничење субјективног ауторског права у сврху наставе први пут је предвиђено Бернском конвенцијом о заштити књижевних и умјетничких дјела.⁷ Предвиђено је да се књижевна или умјетничка дјела користе за илустровање наставе путем објављивања, радио-дифузних емитавања или звучних и визуелних снимања. Дакле, наведени облици коришћења дјела слободни су за потребе наставе, под условом да је такво коришћење оправдано циљем који се има постићи и да је такво коришћење у складу са добрим обичајима. То су критеријуми који се цијене у сваком конкретном случају. Наиме, потребно је установити у ком обиму је коришћење дјела потребно за илустрацију наставног садржаја и да ли се са позивом на ово ограничење може користити и дјело у цјелини. Јасно је да се ограничење односи на класичне облике наставе, али се оправдано може поставити питање има ли мјеста примјени наведене одредбе у случају када се настава одвија у онлајн окружењу. У теорији постоје схватања да се, захваљујући томе што се користи израз „коришћење дјела“, а не умножавање, одредба може екстензивно тумачити на начин да се може примјенити за све облике коришћења дјела у настави, чак и

---

⁶ L. Pascault *et alia*, „Copyright and Remote Teaching in the Time of Coronavirus: A Study of Contractual Terms and Conditions of Selected Online Services“, *European Intellectual Property Review*, (Forthcoming), 2020, 12, <https://ssrn.com/abstract=3652183>, 26. Март 2021.

⁷ Чл. 10, ст. 2 Бернске конвенције о заштити књижевних и умјетничких дјела гласи: „У погледу могућности да се на допуштен начин користе књижевна или умјетничка дјела за илустровање наставе путем објављивања, радио-дифузних емитавања или звучних и визуелних снимања, уколико је ово коришћење оправдано циљем који се има постићи, мјеродавни су законодавство земаља Уније и посебни споразуми који постоје или који ће се закључити између њих, с тим да такво коришћење буде у складу с добрим обичајима.“ Текст конвенције у: В. Бесаровић, Б. Жарковић, *Интелектуална својина: Међународни уговори*, Београд 1999, 329–356.

оне који у вријеме прописивања нису постојали, као што је интерактивно чињење дјела доступним јавности у онлајн окружењу.⁸

По узору на Бернску конвенцију, законодавац у Босни и Херцеговини предвидио је ограничење ауторског и сродних права у сврху наставе. То су практично три начина коришћења објављених дјела за потребе наставе: јавно извођење у облику непосредног поучавања на настави, јавно извођење на бесплатним школским приредбама под условом да извођачи не приме накнаду за своје извођење и јавно саопштавање радио-дифузно емитованих школских емисија путем звучника, екрана или сличних техничких уређаја који се налазе у образовној установи.⁹ Под јавним извођењем у праву Босне и Херцеговине подразумева се саопштавање дјела јавности и то дјела из области књижевности или науке његовим читањем или рецитовањем уживо, музичког дјела његовим извођењем уживо, драмског, драмско-музичког, кореографског, луткарског или пантомимског дјела његовим сценским приказивањем уживо.¹⁰ Дакле, искључиво овлашћење на јавно извођење обухвата право јавног рецитовања, право јавног музичког извођења и право јавног сценског приказивања. Јасно је да се ова овлашћења разликују само према врсти дјела које се изводи, док је њихова заједничка карактеристика да се сви облици коришћења дјела врше уживо. То значи да се извођачи обраћају публици непосредно, и да извођач и публика морају бити у истом простору. С обзиром на то да се ограничење у сврху наставе односи на поједине облике извођења дјела, јасно је да се не може примијенити у условима онлајн наставе, већ само ако се настава изводи у учионици. Изричито је наведено да се ради о извођењу у облику непосредног поучавања на настави. Када би се користили неки облици интернет платформи за наставу, то не би било извођење већ чињење дјела доступним јавности, ако је обезбјеђена интерактивност у смислу да појединац, ученик, садржају који се изводи може приступити са мјеста и у вријеме које сам одабере, или евентуално, преношење извођења,¹¹ које подразумева да се публика налази изван простора гдје се извођење врши и да се користе одговарајући технички уређаји.¹²

---

⁸ Д. Поповић, „Ауторскоправни режим наставе на даљину: о (не)адекватности постојећих ограничења права“, *Интелектуална својина и интернет* (ур. Д. Поповић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2017, 99.

⁹ ЗАСП БиХ, чл. 45. Скоро идентичну одредбу садржи и Закон о ауторском и сродним правима – ЗАСП РС, *Службени гласник РС*, 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019, чл. 44.

¹⁰ ЗАСП БиХ, чл. 25.

¹¹ ЗАСП БиХ, чл. 26.

¹² Уколико би се користили неки облици платформи за интерактивну наставу, нпр. путем видео конференција које се не снимају и које се одвијају у „реалном“ времену,

Други облик коришћења подразумијева јавно извођење на бесплатним школским приредбама, при чему извођачи не смију добити накнаду, чиме се наглашава некомерцијални карактер предвиђеног ограничења. Јасно је да се и овај облик ограничења може примјенити само ако се ради о класичним облицима наставе, конкретно, класичним школским приредбама. Јавно саопштавање радио-дифузно емитованих школских емисија путем звучника, екрана или сличних техничких уређаја подразумијева секундарно коришћење школских емисија, с тим што је предвиђен битан услов, а то је да се технички уређаји који се користе налазе у образовној установи. Осим тога, могуће је користити само школски програм који се радио-дифузно емитује, чиме је сваки други облик емитовања искључен.¹³ С обзиром на то да се предвиђени облици ограничења односе само на јавно извођење и јавно саопштавање дјела које се радио-дифузно емитује, искључена је могућност примјене предвиђених ограничења за потребе одвијања наставе на даљину.

Поред посебног ограничења ауторског и сродних права у сврху наставе, постоји још једно ограничење које се може примијенити у наставном процесу. То је цитирање туђег ауторског дјела које је такође предвиђено Бернском конвенцијом.¹⁴ Цитати су дијелови туђег дјела који се најчешће користе за потврду ставова, критику, илустрацију, рецензију, полемику и сличне намјене. Конвенцијом није прецизирано на коју врсту коришћења цитата се мисли, па се ова одредба може примјенити како у случају умножавања одломака туђих дјела, тако и у случају њиховог јавног саопштавања. Као и у случају ограничења ауторског права у сврху наставе, предвиђени су додатни критеријуми за коришћење цитата. Цитирање мора бити у складу са добрим обича-

---

упитно је да ли би се такав облик коришћења могао подвести под јавно преношење извођења. Наиме, код преношења извођења, неопходно је да се публика налази изван простора гдје се врши извођење и да се то врши уз помоћ техничких уређаја. То су услови који су испуњени код појединих облика онлајн наставе. Међутим, питање је да ли се та публика мора налазити на једном мјесту или је могуће да путем својих уређаја прати пренос наставе у својим домовима или на било ком другом мјесту које не подразумијева контакт са осталом публиком, тј. ученицима или студентима. Осим тога, јавност подразумијева неодређени круг лица која нису повезана неким везама, родбинским, пословним и сл., па се поставља питање да ли једно одјељење у школи или уопште група за наставу испуњава тај услов. Сматрамо да нема јавности у ауторскоправном значењу ако је настава упућена и доступна тачно одређеном кругу лица и да се не може говорити о јавном преношењу извођења.

¹³ Практично, то значи да се с позивом на ово ограничење не би могле користити школске емисије које се емитују кабловским путем.

¹⁴ Члан 10, ст. 1. гласи: „Допуштени су цитати узети из дјела које је на законит начин већ постало доступно јавности, под условом да је то у складу с добрим обичајима и у мјери оправданој циљем који се има постићи, подразумијевајући ту и цитате из новинских чланака и повремених зборника у облику прегледа штампе.“

јима и у мјери оправданој циљем који се има постићи. То значи да се могу цитирати дијелови туђег дјела, а не дјело у цјелости али ако су у питању изузетно кратке форме, као што су афоризми, хаику поезија и слично, онда је скоро немогуће не цитирати цијело дјело. Иако цитирање у сврху наставе није изричито предвиђено, одредба оставља довољно простора да се дијелови туђег дјела слободно користе у наставном процесу, чак и за потребе наставе на даљину.

Законодавац у Босни и Херцеговини је на основу Бернске конвенције предвидио цитирање као ограничење ауторског и сродних права. За разлику од текста конвенције, Закон о ауторском и сродним правима БиХ изричито предвиђа да је дозвољено дословно навођење одломака и цитата из објављеног ауторског дјела или појединачних дјела фотографије, ликовне умјетности, архитектуре, примјене умјетности и индустријског и графичког дизајна, између осталог, и ради наставе.¹⁵ Потребно је да коришћење буде у мјери оправданој сврхом која се жели постићи и у складу са добрим обичајима. Извор и име аутора морају бити назначени приликом цитирања, ако су назначени на употреби једном дјелу. Начин коришћења није прецизиран, што значи да се цитирање не односи само на умножавање дјела већ и на облике јавног саопштавања дјела.¹⁶ Практично, то значи да се ограничење у виду цитирања ради наставе може примјенити не само код класичних облика наставе, већ и у дигиталном окружењу.

Још један облик ограничења субјективног ауторског права може да се доведе у везу са коришћењем у наставне сврхе. Наиме, ЗАСП БиХ познаје и ограничење у виду законске лиценце које се односи на коришћење наставног материјала. Дозвољено је умножавање одломака ауторских дјела или појединачних ауторских дјела фотографије, ликовне умјетности, архитектуре, примјене умјетности, индустријског и графичког дизајна и картографије у читанкама, уџбеницима, радним свескама и испитним материјалима.¹⁷ Корисник није дужан да прибави дозволу за овакво коришћење, али има обавезу плаћања одговарајуће накнаде. Осим умножа-

---

¹⁵ Чл. 47, ст. 1. ЗАСП БиХ гласи: „Дозвољено је дословно навођење одломака и цитата из објављеног ауторског дјела или појединачних објављених дјела фотографије, ликовне умјетности, архитектуре, примјене умјетности и индустријског и графичког дизајна ради научног истраживања, критике, полемике, рецензије, наставе и другог осврта у мјери оправданој потребом приказа, суочења или упућивања које жели да се постигне и у складу са добрим обичајима.“

¹⁶ Законодавац у Србији изричито предвиђа да право цитирања обухвата умножавање и друге облике јавног саопштавања кратких одломака ауторског дјела, односно појединачних кратких ауторских дјела. Истина, цитирање се врши ради илустрације, потврде или референце, док се настава не помиње. ЗАСП РС, чл. 49.

¹⁷ ЗАСП БиХ, чл. 41, ст. 1 (а).

вања, дозвољено је и јавно саопштавање дјела у наведне сврхе, па се ово ограничење може на одговарујући начин примијенити и ако се ради о дигиталној настави, односно, наставном материјалу у дигиталном облику.

4. ОГРАНИЧЕЊЕ АУТОРСКОГ ПРАВА У СВРХУ НАСТАВЕ У ПРАВУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

У појединим изворима права Европске уније предвиђено је ограничење ауторског и сродних права у сврху наставе. Директива 2001/29/ЕЗ о хармонизацији одређених аспеката ауторског и сродних права у информационом друштву¹⁸ предвиђа факултативно ограничење у сврху наставе и истраживања. Наиме, у чл. 5, ст. 3 (а), предвиђено је да државе чланице могу предвидјети изузетке или ограничења права, и то конкретно овлашћења на умножавање и овлашћења на саопштавање дјела јавности, укључујући чињење дјела доступним јавности, у случају коришћења које је искључиво намијењено давању примјера у настави или научном истраживању, ако је наведен извор, укључујући и име аутора, осим у случајевима када је то немогуће, а у обиму потребном за коришћење у некомерцијалне сврхе.

Такође, чл. 5, ст. 3 (d) предвиђа дословно навођење у сврхе као што је критика или осврт, уз услов да се односе на дјело или други предмет заштите који је већ законито стављен на располагање јавности, да је наведен извор, осим ако то није могуће, и да је њихово коришћење у складу с поштенем праксом, и у мјери оправданој сврхом која се жели постићи.

Директива о информационом друштву предвиђа ограничење у сврху наставе као факултативно, што је довело до тога да га нису све државе предвидјеле у својим законима. Осим тога, предвиђено је јединствено ограничење за наставу и истраживање. Директива о ауторском и сродним правима на јединственом дигиталном тржишту¹⁹ изричито предвиђа посебно ограничење у сврху дигиталне наставе које је обавезно.²⁰ У оквиру дијела којим су предвиђена ограничења и изузеци

---

¹⁸ Директива 2001/29/ЕЗ о хармонизацији одређених аспеката ауторског и сродних права у информационом друштву – Директива о информационом друштву, *Службени лист ЕЗ*, бр. L 167, 22. јун 2001. године.

¹⁹ Директива (ЕУ) 2019/790 о ауторском и сродним правима на јединственом дигиталном тржишту и измјени директива 96/9/ЕЗ и 2001/29/ЕЗ – Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, *Службени лист ЕУ*, бр. L 130/92, 17. мај 2019. године.

²⁰ Увођење обавезних ограничења и изузетака новом Директивом било је праћено живом дебатом и приједлозима да се, по узору на амерички систем ограничења по отвореном систему фер употребе, и у европско право уведе сличан режим. Постојали су приједлози да се гарантује правна сигурност кроз листу хармонизованих ограничења и изузетака, али да се комбинује са одређеном дозом флексибилности, како би се омогућило

у дигиталном и прекограничном окружењу, предвиђена су посебна ограничења у сврху научног истраживања, које је прије свега повезано са техником претраживања текста и података, *text and data mining*, посебно ограничење за потребе претраживања текста и података, као и коришћење дјела и других предмета заштите у дигиталној и прекограничној настави. Члан 5 Директиве о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту предвиђа да су државе чланице дужне да предвиде изузетак или ограничење права како би се допустило дигитално коришћење дјела и других предмета заштите искључиво у сврху давања примјера у настави, у мјери која је оправдана некомерцијалном сврхом која се жели постићи, под условом да се такво коришћење одвија у оквиру надлежности образовне установе, у њеним просторијама или другим објектима, или путем сигурног електронског окружења којем могу приступити само ученици или студенти и наставно особље те образовне установе, и да је пропраћено навођењем извора, укључујући имена аутора, осим ако се то покаже немогућим.²¹

4.1. Услови примјене ограничења у сврху наставе

Не подлијежу сва права, тачније овлашћења овом ограничењу, већ само она која су тачно наведена у тексту Директиве. Прије свега, то су овлашћења на умножавање и саопштавање дјела јавности, укључујући чињење доступним јавности, предвиђени Директивом о информационом друштву.²² Ограничење се односи и на овлашћење на умножавање рачунарског програма,²³ као и на овлашћења произвођача базе података на умножавање, превод, прилагођавање и било коју другу измјену базе и саопштавање базе јавности на било који начин.²⁴ На крају, ограничење ће се примјењивати и на ново право издавача информативних публикација, које је први пут предвиђено управо Директивом о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту.²⁵

прилагођавање окружењу које се мијења драстичном брзином. Детаљније: С. Geiger, G. Frosio, O. Bulayenko, „Opinion of the CEIPI on the European Commission’s Proposal to Reform Copyright Limitations and Exceptions in the European Union“, *Centre for International Intellectual Property Studies Research Paper* No. 2017-09, 7-8, <http://infojustice.org/wp-content/uploads/2017/10/Opinion-of-the-CEIPI-on-the-European-Commissions-Proposal-to-Reform-Copyright-Limitations-and-Exceptions-in-the-European-Union.pdf>, 29. јуни 2020.

²¹ Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, чл. 5 (1).

²² Директива о информационом друштву, чл. 2 и 3.

²³ Директива 2009/24/ЕЗ о правној заштити рачунарских програма, *Службени лист ЕУ*, бр. L 111/16, 5. мај 2009, чл. 4 (1).

²⁴ Директива 96/9/ЕЗ о правној заштити база података, *Службени лист ЕЗ*, бр. L 77/20, 27. март 1996., чл. 5 (a), (b), (d), (e) и чл. 7 (1).

²⁵ Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, чл. 15 (1).

Ограничење предвиђено за дигиталну и прекограничну наставу је детаљно регулисано али поједини изрази свакако могу бити предмет различитих тумачења. Прво, коришћење дјела је предвиђено за дигиталну употребу искључиво у сврху илустрације, тачније давања примјера у настави. То значи да би се заштићени предмети могли користити с позивом на ово ограничење у склопу активности подучавања и учења који се одвијају у оквиру надлежности образовних установа, било да је у питању настава или испити. Такође, ограничење се може примјенити чак и за оне активности које се одвијају изван просторија образовних установа, као што је библиотека, музеј или слична институција, уколико је то потребно и у мјери у којој се постиже сврха обављања наставне активности.²⁶

Осим услова да се дјело или други предмет заштите користе у сврху наставе, неопходно је да то буде на некомерцијалној основи. Ова одредба је изазвала доста полемике. Наиме, на први поглед то значи да би се на ово ограничење могле позвати прије свега јавне, некомерцијалне образовне установе. Пресудна је сврха пословања, односно обављања дјелатности. Уколико су у питању онлајн курсеви и платформе за учење које послују с циљем стицања добити, онда примјена ограничења не би могла да дође у обзир. Остаје нејасно шта са приватним универзитетима, школама и сл. Постоје схватања да би се чак и у том случају могло примјенити ограничење јер дјелатност није искључиво комерцијална, а томе у прилог иде и појашњење дато у уводном дијелу Директиве у коме се истиче да организациона структура и средства за финансирање образовне установе не би требало да буду одлучујући фактор за утврђивање да је активност некомерцијалне природе.²⁷

Коришћење мора бити под контролом образовне институције, а пошто је ријеч о дигиталном коришћењу, онда се оно не може ограничити на просторије, већ се мисли и на различите мреже или одговарајуће платформе под контролом установе. Дакле, осим коришћења дјела у учионици или путем различитих техничких средстава и уређаја повезаних на интернет, предвиђено је и коришћење које се одвија кроз сигурно електронско окружење, коме може приступити само ограничен круг лица, наставно особље и студенти, односно ђаци. Може се поставити питање како тумачити сигурно електронско окружење и да ли је било шта на интернету данас слободно од евентуалних напада. Вјероватно се мисли на *Moodle* платформу, мада смо свједоци коришћења различитих платформи за одвијање наставе, попут *Google Classroom* и *Zoom* платформе, који суштински нису под контролом образовне установе и за које се може поставити питање да ли представљају сигурно окружење.

²⁶ Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, рецитал 22.

²⁷ Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, рецитал 20.

У сваком случају, коришћење у сврху илустрације на настави под-разумијева коришћење дијелова ауторског дјела. Овакво коришћење никако не значи да се на овај начин може замијенити цијело дјело нити да ово треба да буде замјена за куповину уџбеника. У појединим законодавствима предвиђено је процентуално ограничење у погледу коришћења ауторских дјела у сврху наставе. Наиме, измјенама Закона о ауторском праву Њемачке предвиђено је да је у сврху илустрације на настави у образовним установама, дозвољено умножавање, дистрибуција и саопштавање јавности на некомерцијалној основи максимално 15% објављеног дјела. Изузетно, илустрације, појединачни чланци из научних и стручних часописа, друга дјела мањег обима и дјела ван промета, могу се користити у сврхе наставе у цјелости, без предвиђеног процентуалног ограничења.²⁸ Прописивање процентуалног износа можда олакшава посао судовима и доприноси сигурности, мада се може поставити питање да ли је то у сваком случају оправдано и колико је заиста могуће квантификовати коришћење појединих ауторских дјела.

С обзиром на то да се ради о дигиталним облицима коришћења који нису везани за одређени простор нити за територију једне државе, може се поставити питање како примјенити ограничење у случају када студенти из једне државе прате наставу на образовној установи која има сједиште у другој држави. Поред питања дигиталне наставе, Директива поставља једно значајно правило које се односи на прекограничну наставу, а то је правило земље поријекла. Наиме, уколико се ради о коришћењу дјела у сврху наставе у складу са предвиђеним ограничењем, уводи се претпоставка да се радња коришћења дјела врши само у држави у којој се налази сједиште образовне установе.²⁹

4.2. Уговорно искључење примјене ограничења

Директивом је изричито предвиђено да се примјена ограничења не може искључити путем уговора, јер су све уговорне одредбе супротне датим ограничењима неизвршиве.³⁰ У теорији се чак истиче да није било потребе да се то наглашава јер је Суд правде Европске уније потврдио став да су ограничења и изузеци изнад уговорних одредаба, тј. да се не могу искључити уговором. Вјероватно је законодавац био свјестан опасности од евентуалне злоупотребе, односно уговорног

---

²⁸ Закон о ауторском и сродним правима Њемачке, *Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte*, 1. септембар 2017, § 60а, <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/17676>, 24. мај 2021.

²⁹ Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, чл. 5 (3).

³⁰ Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, чл. 7 (1).

искључења примјене законом предвиђених ограничења и у том смислу је требало обезбједити одговарајућу заштиту.³¹

У односу на ограничење у сврху наставе које је било предвиђено Директивом о информационом друштву, ново ограничење има предности и недостатке. Његова предност је првенствено обавезност у односу на факултативни карактер претходног. Међутим, могуће је искључити примјену овог ограничења ако су одговарајуће лиценце доступне на тржишту. Наиме, државе чланице могу предвидјети да се ограничење у сврху наставе не примјењује уопште или се не примјењује само за посебне врсте коришћења или посебне врсте ауторских дјела, у мјери у којој су лиценце за коришћење таквих дјела лако доступне на тржишту.³² Истина, ова одредба је опционог карактера, није обавезна, али би могла да доведе у питање концепт ограничења у сврху наставе.

Коришћење у сврху наставе може се ограничити уколико су лиценце „лако доступне на тржишту“, што значи да уговор о лиценцирању, тј. коришћењу, не мора уопште бити закључен и да је довољна понуда за закључење уговора.³³ То заправо отвара питање усклађености права Европске уније са праксом Суда правде, који се, између осталог, бавио и питањем може ли се примјена ограничења искључити уговором.³⁴

---

³¹ E. Rosati, *Contractual override and the new exceptions in the Copyright in the Digital Single Market Proposal*, *Contractual override and the new exceptions in the Copyright in the Digital Single Market Proposal - The IPKat* (ipkitten.blogspot.com), 25. септембар 2020.

³² Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, чл. 5 (2).

³³ T. Nobre, *The education exception was gutted during the Trilogues*, *The education exception was gutted during the Trilogues – International Communia Association* (communia-association.org), 13. септембар 2020.

³⁴ У случају *TU Darmstadt v. Eugen Ulmer* постављено је питање које има утицаја и на поменути одредбу Директиве о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту. Наиме, случај се односио на ограничење предвиђено у корист библиотеке, тј. право библиотеке да дигитализује примјерке ауторских дјела и да их стави корисницима на располагање путем електронских средстава у просторијама библиотеке, предвиђено Директивом о информационом друштву. Питање је било да ли се библиотеке могу ослонити на постојеће ограничење чак и ако издавачи понуде лиценцу за дигиталну верзију књиге. Битно је напоменути да се ограничење може примјенити само на дјела и предмете заштите који нису предмет продаје или лиценцирања, односно за које не постоји лиценца. Издавач је сматрао да сама чињеница да је носилац права понудио закључење уговора са библиотеком, довољна да искључи примјену овог ограничења. Суд правде је сматрао да би у том случају било тешко остварити циљ ограничења, а то је успостављање правичне равнотеже између интереса носилаца права, на једној страни, и корисника заштићених дјела који желе да их користе у сврху истраживања или учења, на другој страни. Ако би носилац права могао само понудом за закључење уговора да одбије коришћење дјела по основу ограничења, онда би постојање и смисао таквог ограничења био доведен у питање. Пресуда Суда правде ЕУ, *Technische Universität Darmstadt v. Eugen Ulmer KG*, предмет C-117/13, 11. септембар 2014, пар. 25–28. Детаљније о пресуди: С. Лучић, „Право библиотеке да дигитализује дело које се налази

Став Суда је да се корисницима не може ускратити право коришћења дјела по основу ограничења ако носиоци права само понуде закључење уговора, дакле ако не постоји уговорни однос. У том смислу, текст Директиве је у супротности са одлуком Суда јер је за искључење примјене ограничења довољно да је лиценца лако доступна на тржишту, што значи да не мора постојати уговор.³⁵ То уводи додатну несигурност за кориснике, будући да свако ограничење које је предвиђено у јавном интересу може лако да буде укинута. Ограничење у сврху наставе установљено је у јавном интересу и интересу заштите основног људског права на образовање, а могућност његовог искључења путем уговора је оправдано на мети критике стручне јавности.³⁶ Истиче се да ограничења која су установљена у јавном интересу не би требало да зависе од воље носиоца права нити да буду подложна евентуалним измјенама.³⁷

Предвиђени изузетак може се посматрати и на другачији начин, са становишта интереса носилаца права. Такво рјешење може бити повољно за издаваче који треба да пронађу прави начин пословања. Наиме, ако постоје доступне лиценце на тржишту, тј. уговори са носиоцима права, онда би поједине књиге могле у цјелости да буду доступне студентима, односно ученицима. То би могло да олакша употребу материјала у случају наставе на даљину, али не значи да би такво рјешење било јефтиније. Претпоставка је да ће у државама чланицама које имају развијен издавачки сектор и велике образовне установе бити интересовања и услова да се предвиди изузетак и да се предност дâ уговорима. Практично, то значи да ће наставници моћи да користе књиге и други наставни материјал само ако им издавачи дају дозволу, тј. ако са њима закључе уговор. Стиче се утисак да је ново ограничење за коришћење предмета заштите у дигиталној и прекограничној настави више у служби постизања економске ефикасности него олакшаног приступа дјелима у сврху илустрације на настави. У сваком случају, различита рјешења која су понуђена не иду у прилог хармонизацији, а у крајњој линији и правној сигурности.³⁸

у њеном фонду с циљем да га стави на располагање путем посебних уређаја“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Год. 56, бр. 76 (2017), 540–542.

³⁵ T. Nobre, *Art 4/2 goes against CJEU landmark ruling on copyright exceptions*, *Art 4/2 goes against CJEU landmark ruling on copyright exceptions – International Communia Association (communia-association.org)*, 30. јун 2020.

³⁶ J. P. Quintais, „The New Copyright in the Digital Single Market Directive: A Critical Look“, *European Intellectual Property Review* 2020 (1), 9.

³⁷ C. Geiger, G. Frosio, O. Bulayenko, 21.

³⁸ B. J. Jüte, „Uneducating Copyright – Member States Can Choose Between ‘Full Legal Certainty’ and Patchworked Licensing Schemes for Digital and Cross-Border Teaching Activities“, *European Intellectual Property Review*, (Forthcoming), 4, <https://ssrn.com/abstract=3432311>, 24. мај 2021.

Још једна одредба која би могла да угрози хармонизацију и правну сигурност односи се на могућност држава чланица да предвиде правичну накнаду носиоцима права за употребу њихових дјела и других предмета заштите у дигиталној и прекограничној настави.³⁹ Овакав облик компензације већ постоји за неке облике ограничења ауторског и сродних права, као што је случај са умножавањем дјела за приватну употребу.⁴⁰ У неким државама, попут Француске, за коришћење ауторских дјела у сврху наставе се већ плаћа одговарајућа накнада.⁴¹ Међутим, треба узети у обзир чињеницу да постоје образовне установе које имају ограничена средства којима располажу, као и то да се овдје ипак ради о некомерцијалном коришћењу. Прије усвајања Директиве, било је приједлога да се предвиди обавезна накнада која би била довољно флексибилна да узме у обзир све разлике између институција, као што су величина, извори финансирања, укупни приходи, мјесто налажења, и да се, сходно томе, предвиде различити износи накнада.⁴² Свакако, увођење накнаде није обавезно, али ако би била предвиђена, ограничење у сврху наставе би се од облика слободне употребе, практично трансформисало у законску лиценцу. У теорији је било приједлога да се коришћење ауторских дјела у сврху наставе омогући управо путем законске лиценце.⁴³

5. ЗАКЉУЧАК

Ограничење ауторског и сродних права у виду слободног коришћења у сврху наставе није тековина новог доба, али су савремени облици извођења наставе које је омогућио развој дигиталне технологије, поставили нове изазове. Свако ограничење субјективног ауторског права предвиђено је с циљем успостављања правичне равнотеже између интереса носилаца права и интереса осталих чланова заједнице, у најширем смислу, јавног интереса. Коришћење туђег дјела или другог предмета заштите могуће је само у законом предвиђеним случајевима, под условом да је у складу са нормалним коришћењем дјела и да се тиме не наноси штета легитимним интересима носиоца права.

³⁹ Директива о ауторском праву на јединственом дигиталном тржишту, чл. 5 (4).

⁴⁰ Основаност увођења правичне накнаде за коришћење дјела у сврху наставе је спорна, нарочито ако узмемо у обзир да је њен смисао накнада претпостављене штете коју трпи аутор због коришћења дјела. Вид. R. Hilty, H. Richter, „Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition on the Proposed Modernisation of European Copyright Rules“, *Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper* No. 17-02, 2017, 5-6, <https://ssrn.com/abstract=2900110>, 13. септембар 2020.

⁴¹ R. Congleton, S Yang, „A Comparative Study of Education Exemptions to Copyright in the United States and Europe“, *Athens Journal of Law*, Vol 3, 1 (2017), 53.

⁴² C. Geiger, G. Frosio, O. Bulayenko, 24.

⁴³ R. Xalabarder, „Copyright exceptions for teaching purposes in Europe“, *Internet Interdisciplinary Institute, Working paper*, 2004.

Постојећи правни оквир за коришћење ауторских дјела у сврху наставе у Босни и Херцеговини не одговара дигиталним облицима наставе. Прописани су врло рестриктивни услови коришћења дјела у виду јавног извођења дјела у облику непосредног поучавања на настави, извођења на бесплатним школским приредбама и јавног саопштавања школских емисија које се врши у просторијама образовне установе. С обзиром на то да се изричито наводе облици коришћења, законодавац не оставља простора да се наведена ограничења примјене у случајевима када се настава одвија на даљину. За сада је у дигиталном окружењу могуће преузимање одломака ауторских дјела, односно цитата, у сврху наставе. Будући да настава на даљину, нарочито дигитални облици наставе, све више узима маха, биће неопходна измјена законских одредаба с циљем усклађивања нормативног и стварног. Осим тога, не треба занемарити обавезу усклађивања домаћих прописа са изворима права Европске уније, нарочито са Директивом о ауторском и сродним правима на јединственом дигиталном тржишту, којом је предвиђено посебно ограничење ауторског права у сврху дигиталне и прекограничне наставе.

По узору на анализирану одредбу Директиве, законодавац ће вјероватно предвидјети слободно коришћење ауторских дјела и предмета сродноправне заштите у сврху давања примјера у настави. Услови коришћења морају бити јасно прецизирани и концизни, на начин да остављају што мање простора за различита тумачења. Дигитално коришћење дјела може бити допуштено само у некомерцијалне сврхе, мора бити у надлежности и под контролом образовне установе, и само ограничен круг лица може имати приступ заштићеном садржају. Уосталом, свако ограничење представља изузетак од општег правила, а као што је познато, изузеци се увијек уско тумаче. С обзиром на стање у образовању и статус образовних установа у нашој држави, али и региону, сматрамо да нема мјеста да се уводи посебна накнада која би се плаћала за коришћење дјела у дигиталној настави. У сваком случају, приликом прописивања ограничења треба бити посебно опрезан, јер као што се мора узети у обзир право појединца на приступ знању и образовању, не треба занемарити ни интересе аутора и заштиту његових права, која су понекад нарочито угрожена у дигиталној сфери. На крају, треба омогућити примјерено коришћење ауторских дјела у дигиталној настави, да не би ауторско право било препрека образовању, али се такође надамо да настава неће бити у потпуности дигитализована и аутоматизована, јер не треба заборавити да педагошки и, надасве, људски приступ онага ко преноси знање понекад вриједи више и од самог знања.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Бесаровић, Весна, Жарковић, Благота, *Интелектуална својина: Међународни уговори*, Београд 1999;
2. Geiger, Christophe, Frosio, Giancarlo, Bulayenko, Oleksandr, „Opinion of the CEIPI on the European Commission’s Proposal to Reform Copyright Limitations and Exceptions in the European Union“, *Centre for International Intellectual Property Studies Research Paper* No. 2017-09, <http://infojustice.org/wp-content/uploads/2017/10/Opinion-of-the-CEIPI-on-the-European-Commissions-Proposal-to-Reform-Copyright-Limitations-and-Exceptions-in-the-European-Union.pdf>, 29. јуни 2020;
3. Jütte, Berndt Justin, „Uneducating Copyright – Member States Can Choose Between ‘Full Legal Certainty’ and Patchworked Licensing Schemes for Digital and Cross-Border Teaching Activities“, *European Intellectual Property Review*, (Forthcoming), <https://ssrn.com/abstract=3432311>, 24. март 2021;
4. Лучић, Соња, „Право библиотеке да дигитализује дело које се налази у њеном фонду с циљем да га стави на располагање путем посебних уређаја“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, Год. 56, бр. 76 (2017);
5. Pascualt, Léo, Jütte, Bernd Justin, La Diega, Guido Noto, Priora, Giulia, „Copyright and Remote Teaching in the Time of Coronavirus: A Study of Contractual Terms and Conditions of Selected Online Services“, *European Intellectual Property Review*, (Forthcoming), 2020, <https://ssrn.com/abstract=3652183>, 26. Март 2021;
6. Поповић, Душан, „Ауторскоправни режим наставе на даљину: о (не) адекватности постојећих ограничења права“, *Интелектуална својина и интернет* (ур. Д. Поповић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2017;
7. Usadel, Philipp Maximilian, Copyright law and the access to education and knowledge in the digital age: matching limitations and exceptions in Portugal, Brazil and Mozambique, Maastricht University, 2016, <https://cris.maastrichtuniversity.nl/ws/portalfiles/portal/11960831/c5538.pdf>, 25. септембар 2020;
8. Hilty, Reto, Richter, Heiko, Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition on the Proposed Modernisation of European Copyright Rules, *Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper* No. 17-02, 2017, <https://ssrn.com/abstract=2900110>, 13. септембар 2020;
9. Congleton, Robert, Yang, Sharon, „A Comparative Study of Education Exemptions to Copyright in the United States and Europe“, *Athens Journal of Law*, Vol 3, 1 (2017);
10. Quintais, João Pedro, „The New Copyright in the Digital Single Market Directive: A Critical Look“, *European Intellectual Property Review* 2020 (1);

11. Xalabarder, Raquel, „Copyright exceptions for teaching purposes in Europe,“ *Internet Interdisciplinary Institute, Working paper*, 2004;
12. Wolk, Sanna, Carlson, Laura, „Virtual teachers – A copyright paradox?“, *Individualism and Collectiveness in Intellectual Property Law* (ed. Rosén), Edward Elgar, Cheltenham 2010.

Правни извори и интернет извори

1. Бернска конвенција о заштити књижевних и умјетничких дјела, 1886;
2. Закон о ауторском и сродним правима, *Службени гласник БиХ*, бр. 63/2010;
3. Закон о ауторском и сродним правима, *Службени гласник РС*, 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 - одлука УС и 66/2019;
4. Директива 2001/29/ЕЗ о хармонизацији одређених аспеката ауторског и сродних права у информационом друштву, *Службени лист ЕЗ*, бр. L 167, 22. јун 2001. године;
5. Директива (ЕУ) 2019/790 о ауторском и сродним правима на јединственом дигиталном тржишту и измјени директива 96/9/ЕЗ и 2001/29/ЕЗ, *Службени лист ЕУ*, бр. L 130/92, 17. мај 2019. године;
6. Директива 2009/24/ЕЗ о правној заштити рачунарских програма, *Службени лист ЕУ*, бр. L 111/16, 5. мај 2009;
7. Директива 96/9/ЕЗ о правној заштити база података, *Службени лист ЕЗ*, бр. L 77/20, 27. март 1996;
8. Закон о ауторском и сродним правима Њемачке, *Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte*, 1. септембар 2017, <https://wipolex.wipo.int/en/legislation/details/17676>, 24. мај 2021;
9. Пресуда Суда правде ЕУ, *Technische Universität Darmstadt v. Eugen Ulmer KG*, предмет C-117/13, 11. септембар 2014;
10. Дигитална агенда за земље Западног Балкана, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4242, 22. јун 2021;
11. European Commission, Digital Education Action Plan 2021 – 2027, https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/deap-communication-sept2020_en.pdf, 22. јун 2021;
12. Nobre, Teresa, The education exception was gutted during the Trilogues, *The education exception was gutted during the Trilogues – International Communia Association (communia-association.org)*, 13. септембар 2020;
13. Nobre, Teresa, Art 4/2 goes against CJEU landmark ruling on copyright exceptions, *Art 4/2 goes against CJEU landmark ruling on copyright exceptions – International Communia Association (communia-association.org)*, 30. јун 2020;
14. Rosati, Eleonora, Contractual override and the new exceptions in the Copyright in the Digital Single Market Proposal, *Contractual override and the new exceptions in the Copyright in the Digital Single Market Proposal - The IPKat (ipkitten.blogspot.com)*, 25. септембар 2020.

Assistant Professor Sijetlana Ivanović, LL.D.

Faculty of Law, University of East Sarajevo

COPYRIGHT ASPECTS OF DISTANCE LEARNING

Summary

Digitalization process enables wide use of modern technologies in various segments of everyday life. One of the areas in which the application of digital technologies is of increasing importance is education. In addition to the classroom and traditional forms of teaching, we are increasingly witnessing the use of digital platforms and various tools, especially within certain forms of distance learning. Unfortunately, we have seen that digital education is not just a matter of choice, but sometimes, due to the crisis circumstances, a matter of necessity. Each form of teaching implies the use of copyrighted works and other protected subject matter. Therefore, teaching in general, and distance education in particular, opens up a whole range of copyright-related questions. One of the key issues that are the subject of consideration in the paper is whether and to what extent it is possible to use protected content for teaching purposes, especially in the online environment. If the teaching takes place through certain online content sharing platforms, the question of service provider liability for possible copyright infringement arises. There is a special form of copyright exceptions or limitations for the purpose of teaching, but it is not appropriate for digital teaching in all countries. Directive on copyright and related rights in the Digital Single Market prescribes copyright exception or limitation in order to allow the digital use of works and other subject matter in digital and cross-border teaching activities. The paper analyzes certain copyright exceptions and limitations for the purpose of education in domestic law and in European Union law.

Key words: *Copyright; Related rights; Digital education; Exceptions and limitations.*